

Ministerie van Economische Zaken en
Klimaat, Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap

Bezoekadres

Dr. Kuyperstraat 3-5
2514 BA Den Haag

Postadres

Postbus 16201
2500 BE Den Haag

Den Haag, 14-6-2018

Betreft: Reactie NLConnect op
consultatie Gedragslijn FM

T 070-3053333
E info@nlconnect.org
I www.nlconnect.org

Geachte heer, mevrouw,

NLconnect behartigt de belangen van ongeveer 70 partijen uit de gehele keten van bedrijven die breedbandnetwerken aanleggen en exploiteren, bedrijven die elektronische communicatiediensten leveren over deze digitale infrastructuur alsmede alle partijen die aan deze keten toeleveren. De vereniging komt voort uit een fusie van de voormalige verenigingen Vefica en NLConnect (voorheen NLkabel) en de voormalige stichting fiberSociety (voorheen e-Society platform en FttH-platform).

Het is onze ambitie om de voorsprong die ons land heeft als breedbandland te behouden en uit te bouwen door er voor te zorgen dat elke Nederlander en elk Nederlands bedrijf de beschikking krijgt over toekomstvast breedband. Hierbij speelt glasvezel als drager een centrale rol. Connectiviteit maakt het tevens mogelijk dat verschillende industriepartijen kunnen komen tot innovatieve dienstverlening. In dat kader streven we naar innovatie en een gezonde marktwerking in alle segmenten van de breedband-keten. Wij zijn van mening dat een toekomstvaste breedband-infrastructuur en hoogwaardige digitale toepassingen van levensbelang voor ons vestigingsklimaat, onze maatschappij en de zich snel ontwikkelende digitale economie: we willen dat overal in ons land uitmuntende connectiviteit is.

Onder de leden van NLconnect bevinden zich partijen die consumenten en bedrijven via glasvezel en kabel toegang tot radio en televisie-pakketten bieden. Deze leden bieden hun klanten (in veel gevallen al geruime tijd) een pakket van doorgaans ruim honderd digitale radiozenders waaronder de algemene Nederlandse en buitenlandse radiostations alsmede themazenders zonder reclame-onderbreking. Voor die groep leden is uw consultatie direct relevant. Om die reden heeft één van onze rechtsvoorgangers, NLkabel, in 2016 gereageerd op uw toenmalige consultatie van de ontwerpbesluiten inzake verlengbaarheid van de vergunningen voor landelijke commerciële radio-omroepen voor de FM band en inzake wijziging van het NFP 2014 in verband met het verlengings- en digitaliseringsbeleid voor landelijke commerciële radio. Voorliggende beleidsvragen liggen in het verlengde hiervan. Na de fusie tot NLconnect vertegenwoordigt de vereniging ook een importeur van DAB+ apparatuur. Ook voor deze partij is de consultatie direct relevant. Wij stellen het bijzonder op prijs dat we met deze consultatie in de gelegenheid worden gesteld schriftelijk te reageren op deze beleidsvragen.

Hierbij treft u de reactie aan van de vereniging NLconnect, per gestelde vraag.

1. *Welk maatschappelijk doel wordt volgens u gediend met een voorgezette mogelijkheid tot netverbetering van de bestaande FM-vergunningen, tegen de achtergrond van het digitaliseringsbeleid en een mogelijke afschakeling van FM op termijn?*

Wij zien dit doel niet. NLconnect juicht digitalisering van radio toe, juist ook vanuit maatschappelijk oogpunt. Analoge distributie gaat in vergelijking met digitale distributie inefficiënt om met kosten en met het beschikbare frequentiespectrum en biedt zodoende minder ruimte voor innovatieve digitale diensten voor de consument en voor nieuwe businessmodellen voor de content-industrie. Dat is ook de reden dat bijvoorbeeld DELTA onlangs heeft aangegeven te stoppen met analoge kabelradio. Digitalisering biedt juist een verrijking van het (radio)aanbod en meer keuzemogelijkheden voor de luisteraar. Deze effecten worden ook door Dialogic geschetst (p. 6). Wij zien daarom graag dat naast digitale radio via DVB-C, IPTV en online radio ook digitale *etherradio* in de komende jaren een vlucht neemt opdat we als samenleving het tijdperk van analoge radio voorgoed achter ons kunnen laten. Elke maatregel die leidt tot een verbetering van ontvangst en bereik van FM radio is met deze doelstelling strijdig.

2. *Heeft u behoefte aan een voortgezette mogelijkheid tot netverbetering voor bestaande FM-vergunninghouders? Zo ja, waarom?*

Zie antwoord op vorige vraag: wij hebben die behoefte niet.

3. *Is voor u relevant bij het beantwoorden van de vorige vraag dat niet voor alle vergunninghouders er nog mogelijkheden zijn om hun FM-vergunning verder uit te breiden, gelet op de grenzen van hun vergunning? Zo ja, op welke wijze heeft dit invloed op uw antwoord?*

Geen bijzondere mening.

4. *Hoe ziet u een voorgezette mogelijkheid tot uitbreiding van het FM-bereik (voor sommige partijen) in het licht van de digitalisering en het stimuleren van de luisteraar om over te stappen naar DAB+?*

Allereerst zien wij niet in waarom de luisteraar uitsluitend zou moeten worden gestimuleerd om over te stappen naar DAB+. Zoals ook blijkt uit het onderzoek van Dialogic zijn er meerdere alternatieve distributiemethoden voor FM radio, waaronder DAB+, radio via DVB-C, radio als onderdeel van IPTV en radio via internet. De luisteraar zou moeten worden gestimuleerd om over te stappen naar een alternatief voor FM, ongeacht welk alternatief dat is. Dialogic onderscheidt 4 luisterplaatsen: thuis, in de auto/onderweg, op het werk/school, en elders. Daarbij merken we graag op dat de vaste locaties (thuis en op het werk/school, zie Dialogic p. 19) de hoogste luisterdichtheid kennen en de radio/stereo-installatie gebruikt wordt voor 39% van de luisterminuten. De autoradio (14%) en draagbare radio (11%) kennen een lager gebruik. Per luisterplaats verschillen de mogelijkheden en populariteit van de verschillende alternatieven natuurlijk. Wij begrijpen dat DAB+ en internetradio primair belangrijke alternatieven zijn voor de de FM wanneer wordt geluisterd via de draagbare- of autoradio. Op vaste locaties zijn er meer alternatieven. We verzoeken uw departement alle alternatieven volwaardig mee te nemen in het digitaliseringsbeleid. Zoals Dialogic ook aanbeveelt, zou een marketingcampagne waarin alternatieve distributiewijzen van radio worden gepromoot moeten worden gestart.

Ten tweede zien wij geen enkele manier waarop uitbreiding van het FM-bereik zou kunnen bijdragen aan - of niet in strijd zou zijn met - snelle digitalisering van *etherradio*.

5. *Wordt de digitalisering naar uw mening bevorderd of geremd door verdere netverbetering van bestaande FM-netten? Kunt u uw standpunt toelichten? In het Kwink-rapport is hier aandacht aanbesteed.*

In onze optiek zou netverbetering voor FM digitalisering remmen, omdat hiermee een analoge techniek voor de luisteraar aantrekkelijker wordt gemaakt.

6. *De afschakeling van FM kan op verschillende manieren plaatsvinden. Welke vorm van afschakeling vindt naar uw oordeel de beste de balans tussen de belangen van de luisteraars en van de vergunninghouders?*

Wij adviseren een duidelijke afschakeldatum voor analoge etherradio te formuleren en deze te communiceren naar luisteraars. Daarbij zouden wij een datum kiezen die niet te ver in de toekomst ligt. Wordt de datum te ver naar achteren geschoven, dan verdwijnt de incentive voor luisteraars om hun FM-apparatuur te vervangen, teneinde klaar te zijn voor de toekomst. In de terminologie van Dialogic raden wij aan te kiezen voor een 'onnatuurlijk switch'. Daarbij geldt als argument dat reeds in 2004 de eerste DAB-zender in ons land in de lucht ging en uw departement reeds in juni 2009 (bij monde van de toenmalige staatssecretaris) sprak van een 'transitie van analoge naar digitale radio in de (nabije) toekomst' (24 095, nr. 241). Sinds die datum zijn maatregelen genomen om dat te bewerkstelligen. De 'natuurlijke switch' is daarmee al minstens 9 jaar aan de gang.

7. *Vindt u dat de overheid een (indicatieve) FM-afschakeldatum zou moeten noemen om het transitieproces te versnellen?*

Ja, wij zijn die mening toegedaan, met dien verstande dat de datum niet indicatief zou moeten zijn maar hard. Zie antwoord op vraag 6.

8. *Een andere digitale opvolger van de FM zou mobiele communicatie (4G en 5G) kunnen zijn. Indien DAB+ niet de opvolger zou worden van de FM, dan zou dit in het uiterste geval tot gevolg kunnen hebben dat omroepen geen eigen vergunningen meer hebben, maar afhankelijk worden van telecommunicatie-aanbieders. Ziet u dit als een risico en zo ja, waarom?*

Dit is een vraag over een hypothetische situatie, waar wij uit de aard der zaak geen antwoord op kunnen geven. In zijn algemeenheid merken we wel graag op dat televisieomroepen al jaren geen 'eigen spectrum' meer hebben teneinde hun content te verspreiden onder kijkers. In die zin zijn zij ook 'afhankelijk' van telecom-aanbieders. Dit heeft echter nooit tot problemen geleid, omdat betreffende aanbieders op hun beurt afhankelijk zijn van omroepen teneinde goede TV-pakketten samen te stellen. Er worden kortom gewoon commerciële afspraken gemaakt over doorgifte. Daarbij komt dat OTT-distributie anno 2018 een belangrijke rol speelt, waarmee de (wederzijdse) afhankelijk weer afneemt. Wij zien geen reden waarom een en ander bij radio anders van aard zou zijn dan bij televisie. Daarbij komt dat omroepen ook in de huidige situatie afhankelijk zijn van externe partijen voor hun distributie.

9. *Wijzigingen van de FM-vergunningen zijn voorbereid door de operators Broadcast Partners en KPN. Inmiddels heeft KPN zich teruggetrokken uit de markt voor zover het FM betreft, waardoor er maar één operator is. Dient deze feitelijke wijziging volgens u gevolgen te hebben voor een eventuele nieuwe Gedragslijn?*

Geen bijzondere mening.

10. *Hoe ziet u een eventuele voorgezette mogelijkheid tot netverbetering in relatie tot de constatering dat niet alle FM-zenders die onder de FM-Gedragslijn zijn vergund (in eerste instantie) daadwerkelijk in gebruik zijn genomen?*

Geen bijzondere mening.

11. *Kunt u redenen aangeven waarom u denkt dat partijen aangevraagde FM-zenders (in eerste instantie) niet in gebruik hebben genomen?*

Geen bijzondere mening.

12. *Kunt u aangeven wat het al dan niet openstellen van een nieuwe FM-Gedragslijn voor invloed zou kunnen hebben op uw concurrentiepositie?
In het rapport van Dialogic wordt de trend in de radiomarkt geduid dat het belang van het internet en DAB+ groeit. Dit hangt samen met de adoptie van nieuwe soorten apparaten waarop media wordt geconsumeerd, zoals tablets en smartphones. Alternatieve distributiekkanalen voor FM-radio lijken belangrijker te worden.*

Hoewel enkele leden radio aanbieden via verschillende technieken, verwachten wij niet dat al dan niet openstellen van een nieuwe FM-Gedragslijn relevante invloed zal hebben op de concurrentiepositie van deze leden.

13. *Hoe verwacht u dat de markt zich ontwikkelt ten aanzien van het luistermarktaandeel via de FM, DAB+, kabel en internet (via apps)? En hoe verwacht u dat gepersonaliseerde reclame (via internet) zich ontwikkelt?*

Wij hebben geen onderzoek gedaan naar trends in het luistermarktaandeel per techniek. Wanneer we kijken naar het Dialogic onderzoek, dan liggen in onze optiek de alternatieve scenario's van 'een versnellende daling in luisterdichtheid' en 'in de auto wordt mobiel internet de manier om radio te luisteren' voor de hand, om de redenen die Dialogic daarbij als argumenten schetst.

14. *Heeft u, gelet op uw antwoorden op de bovenstaande vragen, een voorkeur voor:*

A. *het niet meer openstellen van de Gedragslijn;*

of

B. *B. het openstellen van de Gedragslijn conform de juridische kaders zoals hierboven aangegeven.*

Wij geven de voorkeur aan optie A.

15. *Indien u kiest voor het openstellen van de Gedragslijn, zijn er dan volgens u spelregels nodig om de omschakeling naar DAB+ niet te vertragen?*

nvt

16. Zijn er nog andere op- en aanmerkingen die u het ministerie van EZK mee zou willen geven?

Nee.

Vanzelfsprekend altijd bereid tot nadere toelichting,

Met vriendelijke groet,

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Mathieu Andriessen', with a long horizontal flourish extending to the right.

Mathieu Andriessen
directeur